

2023

Katılım Esaslı Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Eğitim Kitabı

Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve
Denetleme Kurumu

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM	3
EĞİTİMİNİN AMACI	3
1.1. GİRİŞ.....	3
1.2. BU KİTABIN ÖNEMİ VE AMACI.....	3
İKİNCİ BÖLÜM	5
TEMEL İSLAMİ KAVRAMLAR	5
2.1 İSLAM DİNİ	5
2.2 İSLAMİ ESASLARIN TEMEL KAYNAKLARI	5
2.2.1. Kur'an-ı Kerim.....	5
2.2.2. Sünnet.....	6
2.2.3. İcma.....	6
2.2.4. Kıyas.....	6
2.3. FIKH.....	6
2.3.1. Şer'i Hükümler.....	7
2.4. FIKH USULÜ	8
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	9
MUAMELAT FIKHI (EKONOMİ VE FİNANSA İLİŞKİN KURALLAR)	9
3.1. MUAMELAT FIKHI.....	9
3.2. SÖZLEŞME VE UNSURLARI	9
3.2.1. İcap.....	9
3.2.2. Kabul.....	9
3.2.3. Sözleşmenin Tarafları.....	9
3.2.4. Sözleşmenin Konusu	10
3.3. SÖZLEŞMELERDEKİ BELİRSİZLİK KONUSU.....	10
3.4. BELİRSİZLİK VE RİSK KAVRAMI ARASINDAKİ FARKLAR.....	10
3.5. SÖZLEŞMENİN RUHU VE ŞEKLİ	11
3.6. SÖZLEŞME ÇEŞİTLERİ	11
3.6.1. Murabaha	12
3.6.2. Mudarebe.....	12
3.6.3. Muşareke.....	12
3.6.4. Borç (Karz).....	12
3.6.5. Sarf.....	13
3.6.6. Selem.....	13
3.6.7. İstisna	13
3.6.8. Kira (İcare).....	13
3.6.9. Kefalet.....	13
3.6.10. Vekâlet.....	13
3.6.11. Havale.....	13
3.6.12. Rehin.....	14
3.6.13. Hibe.....	14
3.7. BAZI İŞLEM YASAKLARI.....	14
3.7.1. Faiz.....	14
3.7.2. Kumar.....	15

3.7.3. Faaliyet Alanlarındaki Yasaklar	15
3.7.4. Spekülatif İşlemler.....	15
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	17
HİZMET SUNUMUNDA AHLAKİ VE ETİK KURALLAR	17
4.1. TİCARET AHLAKI	17
4.2. TİCARİ VE FİNANSAL AHLAK PRENSİPLERİ.....	17
4.2.1. Ticari Hayata Başlarken İyi Niyet Taşımak.....	17
4.2.2. Kanaatkâr Olmak.....	17
4.2.3. Sadakat ve Doğruluğa Bağlı Olmak.....	17
4.2.4. Güven ve İtimat Ruhu Taşımak.....	17
4.2.5. İşlemlerinde İhsan ve Nasihat Sahibi Olmak.....	18
4.2.6. Karşı Tarafın İsteği Üzere Sözleşmeyi Feshetmek.....	18
4.2.7. Şüpheli Şeylerden Sakınmak	18
4.2.8. Hıyanet Etmemek ve Aldatmamak.....	18
4.2.9. Ürün/Hizmetin Görülen ve Görülmeyen Kusurunu Gizlememek.....	19
4.2.10. Ürün veya Hizmeti Fazla Övmemek ve Yalan Yere Yemin Etmemek.....	19
4.2.11. Eksik Tartmamak ve Ölçmemek	19
4.2.12. Pazarlık Üzerine Pazarlık Yapmamak.....	19
4.2.13. Gücü Yettiği Halde Borcunu Geciktirmemek.....	20
BEŞİNCİ BÖLÜM	21
KATILIM ESASLI SİGORTACILIK VE BİREYSEL EMEKLİLİK	21
5.1. KATILIM ESASLI SİGORTACILIK UYGULAMASININ TARİHSEL SEYRİ	21
5.2. Tekâfül Modeli	22
5.3. Katılım Esaslı Şirketler ile Kuruluşların Yükümlülükleri.....	22
5.3.1. İslami Kurumsal Yönetişim Mekanizması.....	23
5.3.2. Danışma Komitesi Hizmeti Alınması.....	23
5.3.3. Katılım Uyum Birimi.....	23
5.3.4. Katılım İç Denetim Raporu	23
5.3.5. Eğitim Sınav ve Sertifikasyon Mekanizması.....	24
5.3.6. Gecikme Faizi ve Sözleşme Metnine ilişkin Özel Hususlar.....	24
5.4. KATILIM ESASLI SİGORTACILIK FAALİYETLERİ	24
5.5. KATILIM ESASLI BİREYSEL EMEKLİLİK FAALİYETLERİ.....	25
5.6. KATILIM ESASLI KURULUŞ FAALİYETLERİ	25
5.7. KATILIM ESASLI HESAPLAR VE YATIRIM ARAÇLARI.....	25
ALTINCI BÖLÜM	27
ARACILARININ MÜŞTERİLERE ANLATMASI GEREKEN HUSUSLAR.....	27
6.1. SİGORTA ARACILARININ ANLATMASI GEREKEN HUSUSLAR.....	27
6.2. BİREYSEL EMEKLİLİK ARACILARININ ANLATMASI GEREKEN HUSUSLAR	27
KAYNAKÇA	29

Birinci Bölüm

Eğitiminin Amacı

1.1. Giriş

Katılım finans alanında yetişmiş ve yeterli insan kaynağı ülkemiz katılım finans sektörünün en önemli ihtiyaçları arasında yer almaktadır.

Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK) tarafından yayımlanan katılım esaslı sigortacılık ve bireysel emeklilik mevzuatının ilgili hükümlerine istinaden katılım esaslı sigortacılık ve bireysel emeklilik faaliyetleri özelinde hazırlanan bu eğitim kitabı ile sigorta, reasürans ve bireysel emeklilik şirketi personeli ile sigorta ve bireysel emeklilik araçlarının katılım finans alanında gelişimine ve ilgili mevzuat uyarınca düzenlenecek eğitim ve sınav programlarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Söz konusu mevzuatta; şirket ve kuruluş personelinin katılım esaslı eğitim ve sertifika programına katılması; teknik personel unvanına sahip araçların ve bireysel emeklilik araçlarının ise katılım esaslı şirket ve kuruluşlarla çalışabilmesi için Sigortacılık Eğitim Merkezi ve Emeklilik Gözetim Merkezi tarafından yapılacak ilgili eğitim ve sınavlara katılmaları gerektiği belirtilmiştir.

Şirket ve kuruluş personelinin katılacağı eğitim programına, İslami ticaret ahlakı, fıkıh usulü, yasaklı işlemler, ticari ve finansal fıkıh kuralları, islam hukukuna göre sözleşmeler, katılım esaslı sigortacılık ve bireysel emeklilik faaliyetleri ve ilgili diğer konuların dahil edilmesi hüküm altına alınmıştır. Araçlar için düzenlenecek eğitim programlarına ve düzenlenecek sınavların kapsamına ise; temel İslami kavramların, muamelat fıkının (ilgili ticari hükümlerin), katılım esaslı sigortacılık ve bireysel emeklilik faaliyetleri ve ilgili diğer konuların dâhil edilmesi gerektiği de hüküm altına alınmıştır.

1.2. Bu Kitabın Önemi ve Amacı

Ekonomi, finansal piyasalar ve ticaret; birey ve müesseselerin günlük yaşayışının her anına dokunmaktadır. Bu itibarla günlük yaşantımızın bir parçası olan ekonomik iş ve işlemlerde en doğru uygulamaları tespit ve bu alandaki sorumluluklarımızı gereği gibi ifa için konuyla ilgili İslami esasları ve bunların işlemlerle ilişkisini iyi anlamak gerekmektedir.

İslami esaslara göre sigortacılık ve bireysel emeklilik faaliyetlerini icra etmek mümkündür. İslami esaslı ürün ve hizmetleri anlatan ve şirketler ile müşteriler arasında köprü vazifesi gören araçlar önemli bir sorumluluk üstlenmektedir. Müşterileri doğru bilgilendirebilmek ve yönlendirebilmek için ürün ve hizmetlerle ilgili İslami esasların da bilinmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, katılım mevzuatı ile hüküm altına alınan konuların da iyi kavranması sektördeki faaliyetlerin icrasına olumlu katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın amacı, aracılık faaliyeti icra edecek kişilerin İslami esaslara dair bilgilerini geliştirmek ve bu kişilerin ürün ve hizmet sunumunda müşterilerini doğru bilgilendirmesini ve yönlendirmesini sağlamaktır. Böylece şirket ve araçlar, katılım hassasiyeti bulunan

müşterilerinin ihtiyaçlarını daha iyi anlayabilecek ve onların finansal ürün taleplerini doğru bir şekilde karşılayabilecektir.

İkinci Bölüm

Temel İslami Kavramlar

2.1 İslam Dini

İslam sözlükte “kurtuluşa ermek, boyun eğmek, teslim olmak” gibi anlamlarına gelir. İslam dini, peygamber efendimiz Hz. Muhammed’in (s.a.v.) bizzat kendi yaşantısı ve Kur’an-ı Kerim vasıtasıyla tebliğ etmiş olduğu; iman, ibadet, ahlak, beşerî ve ticari münasebetler, yardımlaşma ve dayanışma gibi sorumluluklarımızı bize öğreten kurallar bütünüdür. İslam dini beş temel şart üzerine kurulmuş olup bu şartlar; kelime-i şهادet getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermek, hacca gitmektir.

Kur’an’ı Kerim’de Allah katında tek hak dinin İslam olduğu açıkça bildirilmiştir. Diğer peygamberlere gönderilen İncil ve Tevrat gibi kitaplar sonradan tahrif edilmiş (aslı bozulmuş) ve Peygamberimizin (s.a.v.) risaletinden sonra da hükmü kalmamıştır. Yeryüzünde mevcut geçerli tek din peygamberimize indirilen İslam ve mukaddes kitabımız Kur’an’ı Kerim’dir. İslam dininde Yüce Allah’a meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kaza ve kadere iman etmek esastır. Bunları bilip kabullenmek imanın temel şartıdır.

Dinimizin gayesi, bizleri dünya ve ahiret saadetine ulaştırmaktır. Dinimizin bu gayenin gerçekleşebilmesi için emrettiği hususlardan biri malın helal yoldan kazanılıp korunmasıdır. Bu itibarla, sigortacılık ve bireysel emeklilik faaliyetleri de malın helal yoldan kazanılıp korunması kapsamında değerlendirilebilecek faaliyetler arasında yer alır.

2.2 İslami Esasların Temel Kaynakları

Ticaret ve finans konuları da dâhil olmak üzere İslam dininin kaynağını oluşturan 4 temel unsur sırasıyla Kur’an-ı Kerim, Sünnet, İcma ve Kıyastır. Fıkıh kitaplarında yer alan hükümler genel olarak bu temel kaynaklara dayalıdır. Kur’an’ı Kerim ve Peygamber Efendimizin (s.a.v.) sünneti bu kaynakların başında gelir.

İcma ve kıyas da kendi başlarına münhasır (bağımsız) kaynaklar olmayıp Kur’an-ı Kerim ve Sünnete dayanmaktadır.

2.2.1. Kur’an-ı Kerim

Kur’an-ı Kerim, Allahü Teâlâ tarafından Peygamberimiz Hz. Muhammed’e (s.a.v.) indirilen ve bugüne kadar değiştirilmeden korunan kitabımızdır. Kur’an-ı Kerim’de inanç, ibadet, ahlak, tarih ile ilgili hususların yanında mali ve finansal hususlara da temas edilmektedir.

Kur’an-ı Kerim’de faizin yasak olduğu, ticaretin helal yollardan ve karşılıklı rıza ile yapılması gerektiği ve zekât emri açık bir şekilde ifade edilmiş olup, fazileti dolayısıyla sadaka ve borç verme gibi hususlarda teşvik edilmiştir.

2.2.2. Sünnet

Sünnet, Peygamberimizin (s.a.v) sözleri (kavli), kendi fiilleri ve bizzat onayladığı (takriri) başkalarının fiilleridir.

2.2.3. İcma

İcma; bir asırda İslam âlimlerinin bir mesele hakkındaki görüş birliğine varması demektir. Bu yüzden bir mesele hakkında bir asırdaki İslam âlimlerinin yalnız bir kısmının ittifak etmeleri, bir icma değeri taşımaz. İcmanın geçerlilik şartları; aynı devirde belli bir konuda fikir birliği eden âlimlerin müçtehit vasfına sahip olması, fikir birliğinin, Peygamberimizin vefatından sonra ve şer'î bir hüküm üzerinde gerçekleşmiş olması gerekir.

2.2.4. Kıyas

Kıyas, daha önce Kur'an-ı Kerim, sünnet veya icma ile tespit edilmiş bir hükmün gerekçesi ile aynı gerekçeye sahip başka bir mesele hakkında aynı hükmü vermektir.

Kıyasa örnek olarak şarap örnek verebilir. Bilindiği üzere şarap, Kur'an-ı Kerim'de sarhoş edici olması nedeniyle yasaklanmıştır. Ancak rakı, votka, şampanya, viski, bira gibi değişik adlar taşıyan sarhoş edici içkilerde bulunmaktadır. Bu içkilerde şarap gibi sarhoş edicilik özellik taşıdığından kıyas yoluyla bu içkilerin de hüküm bakımından şarap gibi olduğu ve içilmemesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

2.3. Fıkıh

Fıkıhın sözlük anlamı anlamak ve kavramaktır. Terim anlamı ise, kişinin amel olarak lehine veya aleyhine olan şeyleri bilmesidir. Bir diğer ifadeyle kişinin dini ve hukuki pratikler alanındaki hak ve ödevleridir. Müslümanların bilmesi gereken bu türden hükümlerin yer aldığı kitaplara fıkıh kitabı denir. İbadet, muamelat (ticaret, finans), evlilik, miras ve ceza gibi konulara dair hükümleri inceleyen hukuk dalına da İslam Hukuku denir. Âlimlerimiz, Müslümanların kolayca öğrenebilmeleri ve öğrendiklerini yaşayabilmeleri amacıyla, itikat, ibadet, ticaret, finans, evlilik, miras gibi konuları ilmihal adı verilen eserlerde derli toplu bir biçimde açıklamışlardır.

Peygamberimiz (s.a.v.) hayatta iken, Müslümanlar ticari meseleler de dâhil olmak üzere her türlü meselelerini peygamberimizden öğrenirlerdi. Peygamber efendimizin (s.a.v.) vefatından sonra ise sahabein önde gelenlerinden ve büyüklerinden öğrendiler. Sahabe efendilerimiz dünyanın dört bir yanına İslam dinini yaymak için gitmişler ve gittikleri yerlerde vefat etmişlerdir. Böylelikle Müslüman olanların sayısı arttı ve İslam devletinin sınırları genişlemiştir. Buna bağlı olarak da meseleler çoğalmış, bazı zararlı felsefi akımlar da ortaya çıkmıştır. Bunun üzerinde fıkıh bilginleri Müslüman halkın yeni karşılaştığı bu meselelere, Kur'an-ı Kerim, sünnet ve sahabe içtihatları çerçevesinde çözüm bulmuşlardır. Herhangi açık bir hüküm veya sahabe içtihatı bulamadıkları durumda ise kıyas ve benzeri yöntemlerle meseleleri çözüme kavuşturmuşlardır. İslam âlimlerinin bizzat kendileri veya talebeleri de Müslümanlara kolaylık olsun diye bu meseleleri ve hükümlerini kayıt altına almışlardır. Kayıt

altına alınan bu meseleler İmam Ebu Hanife (r.a.), İmamı Şafii (r.a.), İmam Ahmed bin Hanbel (r.a.) ve İmam Malik bin Enes (r.a.) gibi büyük âlimlerin talebeleri ve kitapları aracılığıyla İslam coğrafyasının dört bir yanına yayılmıştır. Böylece takip edilen yol manasına gelen fıkıh mezhepleri oluşmuştur. Günümüzde Müslümanların çoğunluğunun takip ettiği amelde hak mezhepler Hanefi, Şafii, Maliki ve Hanbeli mezhepleridir. Ülkemizde Müslümanların çoğunluğu başta Hanefi mezhebini sonrasında da Şafii mezhebini takip etmektedirler.

Müslümanlar bilmeleri gereken konuları fıkıh ve ilmihal kitaplarına başvurarak öğrenirler. Fıkıh kitaplarındaki konular dört ana başlık altında toplanabilir.

İbadet: Namaz ve oruç gibi ibadetlere ilişkin hükümler,

Muamelat: Faizin yasak olması gibi finansal işlemlere ilişkin hükümler,

Münakehat: Evlilik ve boşanma gibi evliliğe ilişkin hükümler,

Ukubat: Suç ve cezalara ilişkin hükümler.

2.3.1. Şer'i Hükümler

Şer'i hükümler, dini hükümler veya dini kurallar anlamına gelir. Emir ve yasaklarda olduğu gibi bağlayıcı hükümler yanında sakındırma, teşvik ve mübahlık ifade eden hükümler de vardır. Temel dini hükümler, bizzat Hazreti Allah ve onun verdiği yetkiyle Peygamberimiz (s.av.) tarafından belirlenmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de hüküm koyucudur; sıradan bir elçi değildir.

Farz, Vacip, Sünnet, Müstehap, Mübah, Mekruh, Haram gibi kavramlar şer'i hükümlerin biz kullara yüklediği sorumluluğun derecesini ifade eder.

Farz: Dinen yapılması kesin delillerle emredilen bağlayıcı hükümdür. İkiye ayrılır.

a) Farz-ı ayın: Mükellef olan her bir Müslüman tarafından yapılması gereken farzdır.

b) Farz-ı kifâye: Bazı Müslümanların yapmaları ile diğer Müslümanlardan mesuliyetin kalktığı farzlardır. Cenaze namazı ve selâm almak gibi. Eğer böyle bir farzı Müslümanlardan hiçbirisi yapmazsa hepsi mesul olurlar. Genel olarak farz-ı ayın ve farz-ı kifâye kapsamına giren hükümler incelendiğinde bireysel yükümlülüklerin farz-ı ayın; toplumsal yükümlülüklerin ise farz-ı kifaye olarak nitelendiği söylenebilir.

Vacip: Yapılması gerekli olmakla birlikte farz derecesinde kesinlik taşımayan hükümlerdir.

Sünnet: Peygamberimizin (s.a.v.) mübarek sözü, fiili ve başkası yaptığında onayladığı şeylerdir. Sünnet ikiye ayrılır:

a) Mükked Sünnet: Peygamberimizin (s.a.v.) devamlı olarak yapıp, pek az terk ettiği sünnetlerdir.

b) Gayr-i mükked Sünnet: Peygamberimizin (s.a.v.) ara sıra yaptığı sünnetlerdir.

Müstehap: Peygamber efendimizin (s.a.v.) bazen yaptıkları ve bazen de terk ettikleri ibadetlerdir.

Mubah: Yapılıp yapılmaması konusunda tamamen serbest bırakılan fiilleri ifade etmektedir. Yeme, içme ve uyuma fiilleri buna örnek olarak verilebilir. İslam hukukunda aksine bir delil olmadığı sürece bir sözleşmenin mubah olması esastır.

Mekruh: Yapılması hoş görülmemeyen ve tavsiye edilmeyen davranışlardır. Hoş görülmemenin derecesine göre tahrimen mekruh ve tenzihen mekruh olmak üzere ikiye ayrılır.

Haram: Yapılması kesin delille yasak olan fiilleri ifade eder. Bu da "Haram liaynihi ve Haram ligayrihi" şeklinde ikiye ayrılır.

a) Haram Liaynihi: Aslı itibariyle herkes için haram olan şeydir.

b) Haram Ligayrihi: Aslında helal olup başkasının hakkından dolayı haram olan şeydir.

2.4. Fıkıh Usulü

Fıkıh usulü, dini hükümleri; Kur'an'ı Kerim, sünnet, icma ve kıyas gibi dinin temel kaynaklarından tespit etmeye vesile olan metodolojiye verilen isimdir. Usul, metot, takip edilen yol manasına gelmektedir. Yani fıkıh usulü bir dini hükmü elde ederken riayet edilmesi gereken yöntemleri inceleyen ilimdir. Bu ilim, dini hükümlerin esasını oluşturur. Bunu ancak birtakım liyakat vasıflarını taşıyan âlimler yapabilirler.

Liyakat Vasıfları Taşıyan Âlimler; İtikatları ve amelleri düzgün kişilerdir. Arapçayı bütün incelikleri ile bilirler. Kur'an ve sünnet ilminin inceliklerine ve dini hükümlerin amaçlarına ve hikmetlerine vakıftırlar. Üzerinde görüş birliği bulunan ve ihtilaf edilen konuları bilirler. Kıyas'ı bütün şekil ve metotlarıyla bilirler. Doğru bir anlayış ve iyi bir muhakeme gücüne sahiptirler. İyi niyetlidirler.

Bu âlimler, Kitap ve Sünnette hüküm olmadığı veya var olan hükümlerin tevile açık yani farklı yorumların mümkün olduğu durumlarda usul ilminin kuralları çerçevesinde kendi kanaatlerini (icthad, fetva) ortaya koyabilirler.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, aynı konu hakkında birden fazla görüş veya fetvanın olabilmesidir. Alanında uzman âlimler tarafından usul ilminin kuralları çerçevesinde aynı konuda farklı şekilde verilen her bir fetva kendi sistemi içinde tutarlı ve doğru olabilir. Çünkü temel kural, bir fetvanın diğer bir fetvayı geçersiz kılamayacağıdır. Bu fetvalardan herhangi birini takip eden kişinin diğer bir fetvaya göre hareket eden kişiyi kınaması doğru olmaz.

Üçüncü Bölüm

Muamelat Fıkhı (Ekonomi ve Finansla İlişkin Kurallar)

3.1. Muamelat Fıkhı

Muamelat fıkhı, genel itibarıyla ticari ve finansal işlemlere ve sözleşmelere dair genel hükümleri inceleyen ilim dalıdır.

3.2. Sözleşme ve Unsurları

Sözleşmeler, ticari ve finansal hayatın en kritik unsurlarından biridir. İnsan bedeninde kan nasıl mühim bir vazife icra ediyorsa, finansal ve ticari işlemlerde de sözleşmeler benzer bir fonksiyona sahiptir. Bu sebeple ürün ve hizmet alanlarla ürün ve hizmet sunanların sözleşmenin temel prensiplerini ve sözleşmeye konu olan ürün ve hizmetlere ilişkin dinimizin temel hükümlerini bilmesi gerekir.

Hanefi fıkhına göre sözleşmenin temel unsurları icap ve kabulden; yani irade beyanından ibarettir. Şafi, Maliki ve Hanbeli fıkhları ise icap ve kabule, sözleşmenin konusunu ve taraflarını da eklerler. Buna göre sözleşmenin dört temel unsuru olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.1. İcap

İcap, sözleşmenin kuruluşundaki ilk tekliftir. “Bu malı bana satar mısın?” veya “bu malı satın alırsın mı?” ifadeleri sözlü icaba örnektir. Satıcının karşı tarafa sözleşme metni sunması da yazılı icaba örnektir. Polişe yenileme dönemlerinde acente tarafından yapılan sözleşme tekliflerinde veya bireysel emeklilik sözleşmelerinde yapılan tekliflerde olduğu gibi.

3.2.2. Kabul

Kabul ise ilk teklifin sözleşmenin diğer tarafınca onaylanmasıdır. “Bu malı satın alıyorum” diyen kişiye cevaben “sattım” veya “Bu malı satıyorum” diyen kişiye cevaben “aldım” ifadeleri sözlü kabule örnektir. Alıcının kendisine sunulan sözleşme metnini imzalaması ise yazılı kabule örnektir. Sigorta ve bireysel emeklilik sözleşmelerinin müşteri tarafından kabul edilmesinde olduğu gibi.

İcap ve kabulün geçerli olabilmesi için tarafların aklî melekelerinin yerinde olması, icap ile kabul arasında uyum bulunması ve tarafların birbirine ilettikleri irade beyanlarını doğru bir şekilde anlamış olmaları gerekir.

3.2.3. Sözleşmenin Tarafları

Sözleşmenin tarafları icap ve kabulü gerçekleştiren kişilerdir. Sözleşmenin geçerli olabilmesi için tarafların akıl sahibi olması, balığ olması, reşit olması gerekmektedir. Satım, kira ve sigorta sözleşmeleri gibi çoğu sözleşmede en az iki irade beyanının bulunması gerekirken; vakıf, vasiyet, kefalet ve yemin gibi sözleşmelerde tek taraflı irade bayanı

yeterlidir. Sigortalı ve sigortacı (ya da temsilen aracı) sigorta sözleşmesinin taraflarını temsil ederler.

3.2.4. Sözleşmenin Konusu

Sözleşmenin konusu herhangi bir ürün veya hizmet olabilir. Bir şeyin sözleşmeye konu olabilmesi için; mevcut olması, vasıflarının belli olması, helal olması, mütekavvim (kendisinden istifade edilebilir bir mal olması), hukukun koruduğu bir mal veya menfaat olması, gerçek veya tüzel bir kişinin mülkiyeti altında olması, teslim edilebilir olması, haciz konulmamış olması, bedelinin belirtilmesi, vadeli ise zamanının bilinmesi gerekir. Örneğin, bir araç satış sözleşmesinde marka ve model gibi araca ait gerekli özelliklerin tümü veya satım bedeli belirtilmemişse sözleşme geçerli olmayacaktır.

3.3. Sözleşmelerdeki Belirsizlik Konusu

Belirsizlik (garar), sözleşmenin haksız kazanca yol açacak ölçüde kapalılık taşıması demektir. Hukukî işlemlerde ve özellikle de iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde, sözleşmenin konusunun bilinir ve belirli olması gerekmektedir. Belirsizlik ve bilinmezlikle ilgili hükümlerin amacı, hukukî işlemlerde karşılıklı rızayı, açıklık ve dürüstlüğü sağlamak, tarafların beklenmedik bir zarar ve risk altına girmesine, aldatılmasına, birbirleriyle tartışmaya girmelerine engel olmaktır. Sözleşmenin sıhhatini etkileyecek şekilde aşırı belirsizlik unsuru taşıyan sözleşmeler tarafların tartışmaya girmemeleri veya haksız kazanç elde etmemeleri için geçersiz sayılmıştır. Havadaki kuşun, denizdeki balığın satışı veya araç satış sözleşmesinde “bu araç 30 bin TL veya 40 bin TL arasında bir bedelle satılmıştır” gibi net olmayan bir ifadeye yer verilmesi örnek verilebilir.

Bazı İslam âlimleri sigorta sözleşmesini alım satım sözleşmesi ile kıyaslamışlardır. Sigorta kuruluşunun ödeyeceği tazminatın miktarının baştan belli olmaması nedeniyle sözleşmenin belirsizlik unsuru taşıdığını ifade ederek geleneksel sigorta sözleşmelerini caiz görmemişlerdir. Bazı İslam âlimleri ise yine sigorta sözleşmesini alım satım sözleşmesi ile kıyaslamışlar ama sigorta sözleşmesinde yer alan belirsizliğin sözleşmenin sıhhatine mâni olacak derece aşırı belirsizlik içermediği ve sözleşmenin taraflarını tartışmaya veya haksız kazanca itmediği için geleneksel sigorta sözleşmesini caiz görmüşlerdir. Bazı İslam âlimleri ise geleneksel sigorta sözleşmesinin alım satım sözleşmesi ile kıyaslanmasının doğru olmadığını ve sigorta sözleşmesinin farklı bir sözleşme türü olduğunu ifade etmişler ve caiz görmüşlerdir.

3.4. Belirsizlik ve Risk Kavramı Arasındaki Farklar

Belirsizlik, sözleşmedeki kapalılığı ifade etmektedir. Söz konusu belirsizlik sözleşmenin tarafları açısından haksız kazanç elde etme veya tarafların birbirleriyle tartışmaya girme gibi ihtimallere neden olmaktadır. Sistemati olmayan riski içermektedir. Yani taraflar isterlerse bu belirsizliği veya belirsizliğin doğuracağı tartışma ve haksız kazanç riskini ortadan kaldıracırlar.

Risk ise işin mahiyetindeki kapalılığı ifade eder. İşin doğasında var olan riskten kaçınmak mümkün değildir. Hem sistemati hem de sistemati olmayan riski içine alır. Bu

risklere, operasyonel riski, işletme riskini ve piyasa riskini örnek olarak verebiliriz. Temel kaide “al-ghurm bil ghum”, “kâr riskle beraberdir” demektir. Yani kişinin kârının meşru olabilmesi için baştan kaybetme riskini göze alması gerekir. Diğer bir kaide de “al-kharaj bil daman” yani “Kâr sorumlulukla beraberdir” kaidesidir. Kişi ancak sorumlu veya yükümlü olduğu şeyin, yani birtakım risklerini üzerine aldığı şeyin kârını talep edebilir.

3.5. Sözleşmenin Ruhu ve Şekli

Sözleşmenin ruhu, kişilerin o sözleşmeyi yaparken asıl maksat ve niyetlerini ifade eder. Sözleşmenin şekli ise sözleşmede yazan amaç ve niyeti ifade eder. Tarafların niyeti ve amacı ile sözleşme metninin aynı şeyi ifade etmesi asıl olandır. Fakat uygulamada bu her zaman böyle olmayabilir. Tarafların niyet ve amacı ile sözleşme metni farklı olabilir. Örneğin; bir kişi sigorta primini hasar nedeniyle oluşan zararının karşılanması niyeti ile ödüyor. Lakin sözleşmesinde prim tutarının bağış olduğu yazıyor ama aynı zamanda hasarın sigorta şirketince karşılanacağı da taahhüt ediliyor. Bu sözleşme iki açıdan sorunludur. Birinci sorun, müşterinin burada bağış niyeti yoktur. Müşteri bir hizmet karşılığı (hasarının tazmin edilmesi) bu bedeli ödemektedir. İkinci sorun ise, sözleşmede bağış yazsa bile o bağış karşılığında sigorta şirketi tarafından hizmet sunulacağı taahhüt edilmektedir. Bağış ancak karşılıksız verilebilir. Yani sözleşmenin şeklinde bağış yazsa da bir hizmet taahhüdü sonucu nda bu bağış alınmaktadır. Bu durumda, “sözleşmenin ruhu” bilinen geleneksel sigorta sözleşmesi ile aynı olmaktadır. Sözleşmenin şekli de aslında geleneksel sigorta sözleşmesi ile aynı olmaktadır. Çünkü bir bedel karşılığı hizmet sunulduğu için sözleşmede yazan bağış ifadesine itibar olunmaz. Bu konu, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye’de (Mecelle) yer alan “Ukudda itibar makasit ve maaniyedir. Elfaz ve mebaniye değildir.” hükmü ile öz olarak ifade edilmektedir. Yani akitlerin neticeleri terimlerine ve cümlelerin yapılaş tarzına göre değil, bu sözlerle anlatılmak istenilen maksatlara ve mânalara göre tayin olunur. Örneğin bir kişi “ben bu aracı sana 1.000 TL karşılığında bağışladım” dese bile bu bir bağış sözleşmesi değil satış sözleşmesi hükmünü alır. Bu probleme birçok ülkede yaygın uygulaması bulunan tekâfül modelinde çok sık rastlanılmaktadır.

Bu itibarla, sigorta aracıları müşterilerin asıl niyetlerini iyi tespit etmeli ve müşterilerin niyetlerine uygun hizmet sunumu sağlamalıdır. Bir diğer ifadeyle sunulan ürün ve hizmet içerikleri müşterinin amacı ile uyumlu olmalıdır.

3.6. Sözleşme Çeşitleri

Sözleşmeler ivazlı yani karşılıklı ve iki tarafa da borç yükleyen sözleşmeler ile ivazsız yani karşılıksız ve tek tarafa borç yükleyen sözleşmeler olarak ikiye ayrılabilir.

İvazlı sözleşmelere örnek: Alım-satım (alış-veriş), kira, ortaklık sözleşmeleri

İvazsız sözleşmelere örnek: Hibe, kefalet, vekalet, rehin, havale, karz (borç) sözleşmeleri

Alışveriş temelli sözleşmelerin en çok bilinen ve İslami finans alanında yaygın olarak kullanılanlarına; murabaha, teverruk, istisna’ ve selemi; Kira temelli sözleşmelere ücret ve

kira sözleşmelerini; Ortaklık temelli sözleşmelere mudarebe (emek-sermaye ortaklığı), muşareke (sermaye ortaklığı-şirket) sözleşmelerini; Yardımlaşma temelli sözleşmelere de hibe, kefalet ve karz yani borç sözleşmelerini örnek olarak verebiliriz. Vaad bir sözleşme değildir. Tek taraflı söz verme beyanıdır. Vaad için “bağlayıcıdır” veya “bağlayıcı değildir” şeklinde iki farklı görüş vardır. İslami finans uygulamalarında genelde vaadin bağlayıcı olduğu kabul edilen görüşe göre hareket edilmektedir.

Birden fazla sözleşmenin tek bir sözleşmede birleştirilmesini Peygamberimiz (s.a.v.) yasaklamıştır. Buna göre örneğin kira ve alım satım sözleşmesi tek bir sözleşmede bir arada gerçekleştirilemez.

Sözleşmeler hakkında başka kaynaklarda çok daha detaylı bilgi edinmek mümkün olduğundan burada sadece tanım ve bir örnek ile bu sözleşmeleri açıklamak yeterli olacaktır.

3.6.1. Murabaha

Maliyeti müşteri tarafından bilinen bir malın üzerine kâr eklenerek müşteriye peşin veya vadeli satılmasını konu alan sözleşmedir. 100 bin TL tutarındaki bir aracın üzerine 20 bin TL satış karı ilave edilerek peşin veya vadeli satılması buna örnek olarak verilebilir. Katılım bankacılığı alanında en fazla kullanılan sözleşme türlerinden biridir.

3.6.2. Mudarebe

Bir tarafın sermayesini, diğer tarafın da emeğini (iş gücü) ortaya koyduğu ortaklık sözleşmesidir. Bu ortaklıktan kar doğacak olursa söz konusu kar başta anlaşılan orana göre bölüşülür. Zarar olursa işletmecinin (emek sahibinin) kasıt, kusur ve sözleşme şartlarına aykırı davranışı yoksa sermaye sahibi tarafından karşılar. Emek sahibinin payına düşen zarar da emeğinin boşa çıkmasıdır. Katılım bankalarında açılan katılma hesaplarında böylesi bir ortaklık söz konusudur. Kişi katılım bankasına parayı verir, banka da emekçi sıfatıyla bu parayı müşteri adına işletir ve karı da anlaşılan oranda müşterilerine dağıtır.

3.6.3. Muşareke

İki veya daha fazla kişinin sermayesini ortaya koyduğu ortaklık sözleşmesidir. Kar olursa başta anlaşılan orana göre bölüşülür. Zarar olursa da ortaklar, sermayeleri oranında zarara katlanırlar. Anonim şirket ortaklıkları buna örnek olarak gösterilebilir. Hisseli arsalarda da böyle bir ortaklık söz konusudur. Gayrimenkul yatırım fonları da bu kapsamda değerlendirilebilir.

3.6.4. Borç (Karz)

Bir tarafın diğer tarafa ya da her iki tarafın birbirine karşı yüklendiği para, mal emek gibi her türlü sorumluluğu konu edinen sözleşmedir. Verilen borcun hangi vadede de olursa olsun misliyle geri alınması gerekir. Alınan her türlü fazlalık faiz kapsamındadır.

3.6.5. Sarf

Para mübadelesi demektir. Akçe bozmak şeklinde de tabir olunur. Bir alım satım akdinde bedellerden her ikisinin de para ya da para ile altın gibi para sayılan varlıkların olduğu sözleşmedir. Bankalardaki vadesiz döviz, altın ve TL hesapları bu kapsamdadır.

3.6.6. Selem

Paranın peşin malın veresiye olduğu satımı konu alan sözleşme türüdür. Genelde zirai ürünlerde kullanılmaktadır. Malın teslim zamanı, miktarı, niteliği-cinsi tam ve net olarak sözleşmede belirtilmesi gerekmektedir. Normalde mevcutta olmayan bir malın alım satımı yasaklanmıştır. Peygamberimiz (s.a.v.) çiftçilere kolaylık olsun diye bu sözleşme türüne izin vermiştir.

3.6.7. İstisna

Taraflardan birinin mevcutta olmayıp yapım gerektiren bir işi talep ettiği, diğer tarafın da bu işi kabul ettiği sözleşmedir. Bu sözleşmelerde ürünün yapım malzemeleri de taahhütte bulunan tarafından temin edilir. Sipariş edilen ürün üretilmediği sürece sipariş alanın hiçbir maddi hakkı olmaz. Yapılacak ürünün niteliklerinin, miktarının, işin ve bedelin vadesinin sözleşmede belirlenmesi gerekmektedir. İnşaat ve fabrika projeleri bu kapsama girmektedir.

3.6.8. Kira (İcare)

Ücret karşılığı bir varlığın bilinen bir menfaatinin belirli bir süre için karşı tarafa bırakıldığı sözleşmedir. Ev ve araç kiralama bu kapsamdadır. Bazı sukuk türlerinde de kira sözleşmesi kullanılmaktadır. Bankacılıktaki leasing işlemi de bir tür icare sözleşmesidir. Kira akdinde malın mülkiyeti değil menfaati devredildiği için kira akdine konu varlığın tüketilmeden kullanılabilen bir varlık olması asıldır.

3.6.9. Kefalet

Asıl borçluya yardım amacıyla gerektiğinde borcu ödemeyi taahhüt etmektir. Şahsa, mala ve teslim kefil olunabilir. Bankalardaki teminat mektupları veya bazı sigorta sözleşmeleri bu kapsama girebilmektedir.

3.6.10. Vekâlet

Bir kimseyi bir işlem için kendi yerine koymak ve bunun için yetkilendirmektir. Vekâlet ücret karşılığı olabilir. Vekil işlemlerde asıl yani işin asıl sahibi gibi hukuki muamele görür. Tasarruf finansman şirketlerinin aldığı organizasyon ücretleri bu kapsama girebilmektedir. Sigorta ve bireysel emeklilik araçlarının yapmış oldukları iş de bu kapsama girmektedir. Araçlar, müşterilere karşı şirketleri temsil etmekte yani şirketlere vekalet etmektedirler. Yapılan iş karşılığında alınan ücret de vekâlet ücretidir.

3.6.11. Havale

Borcun bir zimmetten başka bir zimmete nakledilmesidir. Alacaklı borçluya, senin bana borcunu falan kişi veya kuruma devrettim derse ve falan kişi veya kurumda bunu kabul ederse havale sözleşmesi gerçekleşmiş olur. Müşterinin bankada hesap açması, hesabına

para yatırması ve bu hesaba bağlı çek keserek ödemelerini gerçekleştirmesi böylesi bir havale işlemi kapsamında değerlendirilebilir.

3.6.12. Rehin

Borca karşılık talep edilen teminatın onu olduğu sözleşmedir. Teminata konu şeyin alınıp satılabilen bir mal olması şartı bulunmaktadır. Bankaların ipotek işlemleri bu kapsamda değerlendirilebilir.

3.6.13. Hibe

Karşılıksız olarak mülkiyetinde olan bir malı karşı tarafa vermektir. Karşı taraf hibeyi kabul ettiğinde sözleşme gerçekleşmiş olur. Malı teslim aldığı da sözleşme tamamlanmış olur. Hibede karşılık olsaydı satış olurdu, hayat sonrası için gerçekleşmek üzere bir bağış olsaydı vasiyet olurdu.

3.7. Bazı İşlem Yasakları

3.7.1. Faiz

Ölçü ve tartıya giren her malda birbirinden fazla olarak cinsi cinsine satılmasıdır. Genel kullanımda, borç verilen bir paranın veya alışverişten doğan mal borcunun fazlasıyla geri alınması şeklinde de tanımlanabilir. Faizi diğer muamelelerden ayıran en önemli özelliklerden biri, fazlalığın lafzen veya hükmen sözleşmede şart koşulmuş olmasıdır.

İslam hukukuna göre faiz haramdır. Faiz, İslam dininde olduğu gibi diğer tüm inanış, ideoloji ve fikirlerde zararlı görül müştür. Gelir dağılımındaki adaletin, üretim ve istihdamın önündeki en önemli engellerdendir.

Faiz hem Kur'an Kerimde hem de hadis-i şeriflerde çok sert ifadelerle yasaklanmış ve faizden uzak durulması istenmiştir.

İslam hukukunda faiz sadece para borcunda değil alışverişten doğan mal borçlarında da ortaya çıkabilmektedir.

Borç Faizi: Bu faiz türünde verilen borcun karşılığında fazlasının alınması söz konusudur. Bu da iki türlü gerçekleşebilmektedir. Birincisi, en baştan anlaşılan ve alınan borcun fazlasıyla ödeneceğinin sözleşmede yazılarak belirlenmesidir. Örneğin; 1.000,00 ₺ olarak alınan borcun %10 faizle vadesi gelince 1.100,00 ₺ olarak ödenmesi. Bankalardan alınan kredilere ödenen faizler bu kapsama girmektedir. Bunun yanı sıra cahiliye faizi olarak bilinen borcun ödemesinin gecikmesi durumunda ödenen faizi de ifade etmektedir. Günümüzdeki gecikme faizini bu konuya örnek olarak verebiliriz.

Alışveriş Faizi: Bu faiz çeşidi de veresiye faizi ve fazlalık faizi olarak ikiye ayrılmaktadır.

Fazlalık Faizi: Aynı cins malın farklı miktarlarda mübadelesi ile ortaya çıkmaktadır. Örneğin 80 kg kaliteli buğdayın, 100 kg az kaliteli buğday ile mübadelesinde fazlalık faizi söz konusu olur.

Veresiye Faizi: Aynı cins malların mübadelesinde, işlemin peşin olmaması durumunda veresiye faizi söz konusu olur. Örneğin; altın ile altın alındığı zaman peşin olması gerekir. Buğday ile buğday alınacaksa peşin olması gerekir. Aksi takdirde miktar aynı olsa dahi faiz söz konusu olur.

Katılım esaslı sigorta ve emeklilik şirketleri finansal varlıkların yönetiminde faizden uzak durma mecburiyetindedirler.

3.7.2. Kumar

Kumar ortaya para veya diğer şeyler koyarak oynanan talih oyunudur. Bir diğer ifade ile de “Şans ve becerinin birlikte veya tek başına söz konusu olduğu bir olay yahut yarışmanın ya da belirsiz bir olayın sonucu üzerine bahse tutuşma ve bu yolla kazanç elde etme” tanımlanabilir. Kumarda taraflar kaybetmeyi göze alıp, bir ihtiyacı karşılamayı değil oyun aracılığıyla emeksiz zenginleşmeyi amaçlarlar. Kumarda yardımlaşma veya dayanışma özelliği ve niyeti yoktur. Aksine karşı tarafı mağlup etme niyeti vardır. Kumarda istenirse riskin önlenilme ihtimali vardır. Kumarda alınan ya da kaybedilen meblağın bir sınırı yoktur. Kumarda insan bütün maddi ve ahlaki değerlerini yok edebilir. Kumarın haram olmasının illeti ahlaka ve cemiyet hayatına zarar vermesi oluşturmaktadır. Kumarın azı, çoğu, hepsi haramdır. Nitekim temel kaideye göre çoğu haram olan şeylerin azı da haramdır.

Bazen insanlar sigorta işlemi ile kumara birbirine benzetme hatasına düşmektedirler. Bu doğru değildir. Nitekim sigortada amaç bir hizmeti karşılamaktır ve arada bir emek vardır. Doğrudan veya dolaylı olarak yardımlaşma unsurunu içinde barındırır. Taraflar birbirlerini yenmeyi (ütmeyi) arzu etmez. Riski önlemek de mümkün değildir. Sigortada kumarın haramlık sebebinde olduğu gibi cemiyet hayatına ve genel ahlaka zarar verme durumu yoktur. Bilakis cemiyet hayatına katkı sunma durumu vardır.

3.7.3. Faaliyet Alanlarındaki Yasaklar

Haram olan veya harama sebep olan veya haram işe teşvik mahiyetinde olan faaliyetler dinimizde yasaklanmıştır. Örneğin; alkollü içkilerin üretilmesi, taşınması, alınması ve satılması veya alkollü içki fabrikasına üzüm ve benzeri mal satılması yasaklanmıştır. Bunun yanında domuz üretimi, uyuşturucu ticareti, fuhuş ve kumarhane işletmeleri ile bu faaliyetlere doğrudan ve açık bir şekilde hizmet eden diğer işletmelerin faaliyetleri de yasaklanmıştır. Benzer şekilde faizle iştigal eden finansal kuruluşlar da bu yasak kapsamındadır. Bu alanlarda faaliyet gösteren şirketlere doğrudan veya borsa vasıtasıyla ortak olmak da yasaklanmıştır.

Katılım esaslı emeklilik fonlarının bu faaliyet türlerini gerçekleştiren şirketlerin varlıklarına yatırım yapmaması ve yine katılım esaslı sigorta şirketlerinin de bu şirketlerin ürün, hizmet veya varlıklarını sigortalamaması gerekmektedir.

3.7.4. Spekülatif İşlemler

Gerçekte olmayan veya olsa bile teslimi söz konusu olamayan varlıkların alım satımı genel kural olarak dinimizce yasaklanmıştır. Bazı türev piyasa işlemleri ile endeks hesaplar bu

kapsama girmektedir. Olmayan varlıkların alım satımı üzerine kurulan mekanizma ve piyasalar ekonomiye ve refaha katkıdan ziyade finansal piyasaların önemli bir kısmını modern kumarhanelere dönüştürmüştür.

Dördüncü Bölüm

Hizmet Sunumunda Ahlaki ve Etik Kurallar

*Bu bölüm Doç. Dr. Abdülaziz Beki'nin İslam'da Ticaret Ahlakı adlı eserinden ilgili bölümler alıntı yapılarak ve sadeleştirilerek metne işlenmiştir.

4.1. Ticaret Ahlakı

İslam dini, özellikle ticaret ahlakına çok büyük önem vermiş ve ticaret ahlakına riayet edilmesi konusunda üzerinde ısrarla durmuştur. Çünkü ticari hayat, toplumun en hareketli alanıdır. İhtiyaçların dürüstlük, doğruluk, insaf ve merhamet gibi ahlak ölçülerine uygun olarak icra edilmesi gerekir. Ticari kazancın; toplumsal huzur ve istikrarı bozabilecek aldatma, yalan, hile, sömürü, dolandırma ve ürün veya hizmetin kusurunu gizleme gibi meşru olmayan yollarla karşılanmaya çalışılması dinimizce yasaklanmıştır.

4.2. Ticari ve Finansal Ahlak Prensipleri

Ticari ahlak prensipleri, Müslüman olsun ya da olmasın, ticaretle uğraşsın ya da uğraşmasın her insanın kendi menfaati için uyması gereken evrensel kurallardır. Tabii ki, bir kimsenin işlerini bu hukuki ve ahlaki kurallara göre icra edebilmesi için önce bu kuralları bilmesi ve tanıması daha sonra bu kurallara uygun olarak yaşaması gerekir. Her tacir ve esnafın; aracı ve acentenin, bütün ticari faaliyetlerinde dikkat etmesi gereken İslam ticaret ahlak kurallarının önemli bir kısmı şunlardır:

4.2.1. Ticari Hayata Başlarken İyi Niyet Taşımak

Bir kimsenin ticari hayata başlarken niyeti, kendi ve aile fertlerinin geçimini meşru dairede temin etmek, başkasına yük olmamak ve halktan tamahı kesmek olmalıdır.

4.2.2. Kanaatkâr Olmak

Müslüman esnaf ve tacirler, kanaat sahibi olmalı, hırs ve tamahkârlıktan kaçınmalıdır. Gayretini sarf etmeli, ancak itidalden ayrılmamalıdır. Zira ruhi huzur ve mutluluğu sağlayan parasal kar değil, kanaattir.

4.2.3. Sadakat ve Doğruluğa Bağlı Olmak

Doğruluk, ticari hayatın can damarıdır. Satıcı, malının kalitesini, cinsini, miktarını, vasfını, markasını, şayet müşteri bilmiyorsa piyasa fiyatını, varsa malının kusur ve ayıbını doğru olarak müşteriye söylemeli, başkasından beklediği sadakat, doğruluk ve güvenilirliği başkasına göstermelidir.

Sigorta aracılığı da sigorta ürünlerinin özelliklerini müşterilerine tam ve doğru bir şekilde anlatmalıdır.

4.2.4. Güven ve İtimat Ruhu Taşımak

Güven ve itimat da ticaret hayatı için vazgeçilmez bir özelliktir. Toplumlarda ekonomik faaliyetler itimat ve güven sayesinde vücut bulur. Ekonomik istikrarın ruhu güven ve itimattır.

Zira ticari hayatın pek çok faaliyeti veresiye ve vadeli olarak cereyan ettiği için ürün ve hizmetlerin kalite, nitelik ve niceliğinde, ödeme şart ve vaadinde taraflar birbirlerinin beyanlarına güvenmek zorundadırlar.

4.2.5. İşlemlerinde İhsan ve Nasihat Sahibi Olmak

İhsan, başkasına iyi davranmak; nasihat ise, başkasının iyiliğini istemek ve ona doğruyu, yararlıyı söylemek demektir. İslamiyet, dünya ticaretini yapan bir tüccar ve esnafa o dünyevi ticaretini ahiret ticaretine de dönüştürebilmesi için, ticari muamelelerde ihsan etmesini emretmektedir. Başkasına samimi olarak vacip olmayan iyiliği yapmak anlamına gelen ihsan, her kim tarafından yapılırsa yapılsın güzel bir davranıştır. Ancak tacir ve esnafın yaptığı ihsan, daha iyidir. Sigorta ve bireysel emeklilik araçları da müşterilerine karşı ihsan sahibi olmalı ve onların ihtiyaçlarına göre ürünler tavsiye etmelidir. Sadece kar (aracılık komisyonu) elde etme amacıyla müşterilerine ihtiyaçları olmayacak ürünleri tavsiye etmemelidir.

4.2.6. Karşı Tarafın İsteği Üzere Sözleşmeyi Feshetmek

İslam hukukuna göre, aranan şartlara uygun olarak yapılan ticari bir sözleşme, bedellerden peşin olan malın teslim alınmasıyla kesinleşmiş olur. Alım-satım meclisinden ayrıldıktan sonra, alıcı ve satıcıdan hiçbiri kendi başına sözleşmeyi bozma hakkına sahip değildir. Ancak malda gizli kusur ortaya çıkar ise bu durum malın geri verilmesine hukuki bir neden teşkil eder. Bunun dışında ve karşılıklı mutabakat haricinde taraflardan herhangi birinin sözleşmeyi kendi başına feshetme hakkı yoktur. Dolayısıyla taraflardan biri, kesinleştikten sonra pişmanlık duyup akdi feshetmek isterse, diğerinin de onun bu teklifini kabul ederek akdin feshedilmesine taraftar olması güzel bir ahlaki davranış olur. Karşılıklı rızaya dayanan bu anlaşmalı akdi bozma işlemine İslam hukukunda "ikale" denir.

Sigorta ve bireysel emeklilik araçları da, müşterilerinden fesih, cayma vb. konularda bir talep gelmesi durumunda ilgili mevzuat çerçevesinde gerekli kolaylığı göstermesi gerekmektedir.

4.2.7. Şüpheli Şeylerden Sakınmak

Müslüman tüccarın harama girmemesi için şüpheli şeylerden sakınması gerekir. Zira şüpheli şeylerden sakınmayan tacirin, yavaş yavaş harama girme ihtimali artar.

Katılım sigorta ve emeklilik müşteri taleplerinin doğru bir şekilde karşılanabilmesi için katılım ürünlerinin iyi tanınması gerekmektedir. Aksi takdirde emin olunmayan, şüpheli olabilecek ürünlerin müşterilere sunulması riski ile karşılaşılabilir. Bu bakımdan araçlar, müşterilerinin taleplerinden emin olmadan ürün tavsiyesinde bulunmamaları gerekmektedir.

4.2.8. Hıyanet Etmemek ve Aldatmamak

Müslüman esnaf, muhatabını kim olursa olsun aldatmamalıdır. Bu hususta ölçü, "Kendisi için yapılmasını istediği muameleyi başkasına da yapmalıdır" olmalıdır.

Hıyanet etmek, malın kusurunu, kalitesini gizlemek, eksik ölçüp tartmak, piyasa fiyatını bildirmemek gibi davranışlarda bulunmaktır. Aldatmak ise bu gibi yollarla müşteriden fazla para almaktır. Mesela, alıcının şartlarına uygun olmayan bir şeyi, 'istenilen şart ve kalitededir' diyerek satmak, aldatmaktır. Hıyanet ve aldatmanın her çeşidi İslam'a göre haramdır.

4.2.9. Ürün/Hizmetin Görülen ve Görülmeyen Kusurunu Gizlememek

Müslüman, hiçbir zaman malının açıktan görülsün ya da görülmesin müşteriler tarafından bilinmeyen ve alım satım sırasında bilinmesi mümkün olmayan kusur ve ayıbını örtmemeli, onu mutlaka karşı tarafa bildirmelidir. Yani alım-satım konu olan malın ayıbını söylemek, başta mal sahibine daha sonra da bilene farzdır.

Sigorta ve bireysel emeklilik araçları, sundukları ürünlerin detaylarını açık ve net bir şekilde müşterilere anlatmaları gerekmektedir. Örneğin bir kasko poliçesinde hangi klozların kapsam dahilinde olup olmadığı konusu net bir şekilde müşteriye aktarılmalı, müşterinin göremediği hususların müşteriden gizli kalmamasına dikkat edilmelidir.

4.2.10. Ürün veya Hizmeti Fazla Övmek ve Yalan Yere Yemin Etmek

İslam ticaret ahlakına göre müşteriye olumsuz yönde etkileyecek şekil ve derecede malın övülmesi (reklamının yapılması) doğru değildir. Ürün ve hizmette bulunmayan özelliklerle reklam yapılması asla caiz görülmemiştir. Bu nedenle özellikle yalan yere yemin etmek şiddetle menedilmiş ve ahlak dışı bir hareket olarak görülmüştür. Yalan ve gerçek dışı reklam yani bir başka ifadeyle, malı fazla övmek, malın hep cazip yönlerini gösterip sadece çekici niteliklerini nazar-ı dikkate vermek suretiyle reklam yapmak, malın satılmasını sağlayabilir ve sürümünü hızlandırabilir ancak, sonraki dönemlerde malın bereketini ve hatta sermayesini götürebilir.

Yalan yere yemin yalnız malın bereketini götürmekle kalmaz, aynı zamanda sahibini ahiret aleminde büyük bir felakete de maruz bırakır.

Sigorta ve bireysel emeklilik şirketleri yapacakları reklam ve tanıtım faaliyetlerini Katılım esaslarına uygun olarak yapmalıdır. Benzer şekilde, sigorta ve bireysel emeklilik araçları da ürün ve hizmetlerle ilgili makul seviyeyi aşacak övgülerden kaçınmalıdır.

4.2.11. Eksik Tartmamak ve Ölçmemek

Ticari hayatın temel unsurlarından olan doğru ölçüp tartmak son derece dikkat edilmesi gereken bir husustur. Bir gram dahi olsa eksik vermekten sakınılmalıdır. Sigorta ve bireysel emeklilik araçlarının yapmış olduğu tüm işlemlerin fiili duruma ve gerçeğe uygun olması ve gerçeği doğru bir şekilde yansıtması gerekmektedir.

4.2.12. Pazarlık Üzerine Pazarlık Yapmamak

İslam dini hukuken ve ahlaken, kesinleşme safhasına gelmiş bir sözleşmeye müdahale etmeyi yasak etmiştir. Şöyle ki, kesinleşme safhasına gelmiş bir sözleşmenin satıcısına biri gizli veya aleni olarak devreye girip "Bunu, bana ver. Ben daha yüksek fiyatla alırım." veya

müşteriye dönerek “Onu alma, ben sana aynı malı daha ucuz fiyatla veririm.” derse bu caiz olmaz ve İslam ticaret ahlakına uymaz.

4.2.13. Gücü Yettiği Halde Borcunu Geciktirmemek

İslam dini, alıcının ihtiyacına ve satıcının da sürüm yapma imkânı bulabilmesine binaen taksitli satışa izin vermiş, hatta tavsiye etmiştir. Ayrıca, borcunu zamanında ödeyemeyen fakir bir borçluya ikinci bir süre tanınmasını, iflas durumuna düşmüş ise, borcunun silinmesini ahlaki bir fazilet olarak nitelemiş ve bunu teşvik etmiştir. Buna karşın borçlunun, ekonomik durumu ve ödeme gücü yerinde olduğu halde borcunu zamanında ödemeyip geciktirmesini de çirkin bir tutum, dinen haram ve ahlak dışı bir davranış olarak görmüştür.

Beşinci Bölüm

Katılım Esaslı Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik

5.1. Katılım Esaslı Sigortacılık Uygulamasının Tarihsel Seyri

Geçmiş dönemlere ve Osmanlı dönemine baktığımızda hayatın olağan akışındaki risk faktörleri ve sigortaya gereksinim az idi. Sigortanın ihtiva ettiği risk paylaşımı, yardımlaşma ve dayanışma ihtiyacı; kefalet sistemi, zekât ve sadaka müessesesi, ahi birlikleri, lonca teşkilatları, vakıf müessesesi ve yardım sandıkları ile karşılanabilmekteydi.

Ticari anlamda sigortacılık faaliyeti, 19'uncu asrın sonlarına doğru Osmanlı sınırları içerisinde yaygınlaşmaya başlamıştır. Bunun üzerine sigortanın İslam hukukundaki yerine ilişkin İslam âlimlerine sorular yöneltilmiştir. Bazı âlimler sigortacılığın caiz olmadığına, bazıları ise caiz olduğuna dair fetvalar vermişlerdir. Bu konuda İslam âlimleri arasında farklı görüşlerin ortaya çıkması, sigortaya ilişkin İslam'ın şer'i kaynaklarında yani Kur'an'ı Kerim ve peygamberimizin sünnetinde ve önceki İslam âlimlerimizin fıkıh kitaplarında kesin ve açık hüküm ve tespitlerin olmaması nedeniyledir. Sigortaya caiz değildir diyen âlimlerin önemli bir kısmı sigorta sözleşmesi haramdır diye kastetmemişler sadece sigorta sözleşmesinin geçersiz bir sözleşme olduğunu vurgulamak istemişlerdir. Yani sigorta sözleşmesinin özü itibariyle faizin haramlığı gibi bir haramlık durumu söz konusu değildir. Çünkü faizin yasak yani haram olduğuna dair şer'i kaynaklarda kesin ve açık hükümler bulunmaktadır.

"Muamelat fıkında asıl olan serbestliktir" temel kaidesine göre ticari ve finansal işlemlerde asıl olan işlemin helal olmasıdır. Ne zaman ki İslami hükümle bir işlem yasak olduğu ifade edilmişse, o zaman, o ticari veya finansal işlemin yapılması da yasaktır. Buradan da sigorta sözleşmesinin, aksi ispat edilmediği müddetçe helal olduğu hükmüne varılmaktadır.

Geleneksel sigorta sözleşmesinin önceki bölümlerde geçtiği üzere bir görüşe göre caiz olması, diğer bir görüşe göre caiz olmaması fetvaya dayalı bir husustur. Daha önce de belirtildiği gibi, bazen aynı konu hakkında iki farklı görüş veya fetva olabilmektedir. Tam ehliyetli İslam âlimleri tarafından usul ilmi takip edilerek aynı konuda farklı şekilde verilen her bir fetva kendi içerisinde doğru kabul edilmelidir. Bu fetvalardan herhangi birini takip eden bir kişinin veya sigorta kuruluşunun diğer bir fetvaya göre hareket eden kişiyi veya sigorta kuruluşunu kınaması doğru olmaz. Kişi veya kuruluşların kendi içlerine sinen fetvaya göre hareket etme haklarının korunması önem arz etmektedir. Ülkemizdeki katılım esaslı sigortacılık ve bireysel emeklilik mevzuatı da bu yaklaşımı benimsemektedir.

Fetvalardaki farklılığın genel anlamda temel sebeplerine değinecek olursak yukarıdaki bölümlerde yapılan açıklamalara burada tekrar yer vermek faydalı olacaktır. Şöyle ki, bazı İslam âlimleri sigorta sözleşmesini alım satım sözleşmesi ile kıyaslamışlar ve sigorta kuruluşunun ödeyeceği tazminatın miktarının baştan belli olmaması nedeniyle sözleşmenin belirsizlik (garar) unsuru taşıdığını ifade ederek sigorta sözleşmelerini geçerli bir sözleşme olarak görmemişlerdir. Bazı İslam âlimleri ise; yine sigorta sözleşmesini alım satım sözleşmesi ile kıyaslamışlar ama sigorta sözleşmesinde yer alan belirsizliğin sözleşmenin sıhhatine mâni

olacak derece aşırı belirsizlik içermediği ve tarafları tartışmaya veya haksız kazanca itmediği için sigorta sözleşmelerini geçerli bir sözleşme olarak görmüşlerdir. Bazı İslam âlimleri ise, sigorta sözleşmesinin alım satım sözleşmesi ile kıyaslanmasının doğru olmadığını farklı bir sözleşme türü olduğunu ifade ederek sigorta sözleşmelerini geçerli görmüşlerdir.

Yukarıda da belirtildiği üzere; sigortanın meşru olup olmaması hususu kesin İslami hükümler ile sabit olmayıp fetvaya dayalı bir husus olduğundan diğer fetva ve görüşlerin yok sayılması ve belirli bir görüş ve fetvaya dayalı uygulamanın sektöre tatbik ettirilmesi doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Kamu otoritesinin şeffaflık, doğru bilgilendirme ve hesap verebilirlik ilkelerine yoğunlaşarak, etkin gözetim ve denetim faaliyetini yürütmesi daha doğrudur.

Yukarıdaki görüşler çerçevesinde İslam hukuku kapsamında sigortacılık faaliyetinin icrası için bazı sigorta modelleri geliştirilmiştir. Bu kitapta dünya genelinde kabul görmüş tekâfül modeli üzerinde durulacaktır.

5.2. Tekâfül Modeli

Ticari sigortalara ihtiyatlı yaklaşan başka bir deyişle geleneksel sigorta sözleşmesinin geçerli bir sözleşme olmadığı görüşünü benimsen müşteri kitlesinin sigorta ihtiyacının karşılanması amacıyla alternatif modeller geliştirilmiştir. Bu modellerden birisi de katılımcılar arasında risk paylaşımı ve yardımlaşmanın esas alındığı tekâfül modelidir. Tekâfül modelinde sigorta sözleşmesi hibe esaslı olması ve sermayedar fonu ile katılımcı risk fonları ayrı yönetilmesi gerekmektedir. Sözleşmenin hibe esaslı olarak kurgulanması ile geleneksel sigorta sözleşmesinde var olduğu kabul edilen belirsizlik hususunun giderilmesi amaçlanmıştır. Çünkü hibe sözleşmesi ivazsız (karşılıksız) olup, bir taraf için yükümlülük doğurduğundan belirsizlik unsuru söz konusu olmamaktadır. Modelde şirket, sigorta riskini üstlenmeyen tekâfül operatörü olarak tanımlanıp, katılımcıları bir araya getiren, risk fonunu ve sigortacılık faaliyetlerini onlar adına yöneten bunun karşılığında da hizmet bedeli alan bir aracı olarak konumlandırılmaktadır. Risk fonu, katkı primi ödemeleri ile bunlardan kaynaklanan gelirlerin biriktirilmesi ve tazminat ve/veya birikim ödemeleri ile yasal yükümlülükler de dahil olmak üzere yapılan harcama ve giderlerin karşılanması için oluşturulan fonu ifade etmektedir. Bu model başta Malezya olmak üzere birçok İslam ülkesinde bazı farklılıklarla uygulanmaya çalışılmaktadır.

5.3. Katılım Esaslı Şirketler ile Kuruluşların Yükümlülükleri

Katılım esaslarına göre faaliyet gösteren;

- Sigorta, reasürans şirketlerinin,
- Sigorta kooperatiflerinin,
- Bireysel emeklilik şirketlerinin,
- Kuruluşların (katılım esaslı ürün ve hizmeti bulunan veya bu hizmet ve ürüne aracılık eden Tarım Sigortaları Havuzu ve Doğal Afet Sigortaları Kurumunu; söz konusu şirketlerden gelen katkı payları ile görevini ifa eden Güvence Hesabı, Türkiye Motorlu Taşıt Bürosu ile diğer ilgili havuz, fon, hesaplar ile bunları uhdesinde bulunduran şirketler)

yükümlülükleri ilgili katılım mevzuatı ile açıklanmıştır.

Sigorta ve bireysel emeklilik araçlarının, katılım esaslı sigortacılık ve bireysel emeklilik kapsamında faaliyet gösteren şirketlerin ve kuruluşların hizmetlerine yönelik aracılık faaliyeti yürütebilmesi için, katılım esaslarına ve ilgili katılım mevzuatına ilişkin yeterli bilgi düzeyine sahip olması gerekmektedir.

5.3.1. İslami Kurumsal Yönetişim Mekanizması

İslami kurumsal yönetim (shariah governance framework) mekanizması, doğru işin doğru şekilde yapılması hususunda katılım finans alanında büyük bir öneme sahiptir. Uluslararası standartlarda da bu hususun önemine yeterince vurgu yapılmıştır. Katılım mevzuatında yer alan danışma komitesi yapılanması, katılım uyum birimi ve katılım iç denetim raporu ve diğer ilgili süreçler İslami kurumsal yönetim mekanizmasının genel çerçevesini oluşturmuştur.

5.3.2. Danışma Komitesi Hizmeti Alınması

Danışma komitesi, sigortacılık veya bireysel emeklilik faaliyetlerinin katılım esasları çerçevesinde icrasını teminde görev alan ve en az 3 kişiden oluşan komiteyi ifade etmektedir. Sigortacılık ve bireysel emeklilik faaliyetlerinin İslami hükümlere göre icra edilmesini sağlamak üzere ilgili İslami hükümler esas alınarak, usul ve esasları tespit etme ve uygulatma görevi danışma komitesine verilmiştir. Danışma komitesinin ayda asgari bir kez toplantı düzenleme sorumluluğu da bulunmaktadır. Şirketin yıl boyunca faaliyetlerinin katılım esaslarına uygun olarak icra edilip edilmediğini teyit görevi de Danışma komitesi uhdesindedir. Şirket veya kuruluş nezdinde katılım esaslarının uyumunu ve gözetimini takip amacıyla tesis edilen katılım uyum birimi ve iç denetim raporu fonksiyonu ile de danışma komitesi desteklenmiş ve daha etkili çalışabilmesi amaçlanmıştır.

5.3.3. Katılım Uyum Birimi

Katılım uyum biriminin iki temel fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlar; danışma komitesi faaliyetlerinin etkin bir şekilde yerine getirilmesi ve şirket faaliyetlerinin katılım esaslarına uyumunu teminen gerekli hizmetleri yürütülmesidir. Katılım uyum birimi, günlük işlem ve faaliyetleri dolayısıyla idari açıdan genel müdüre bağlanmıştır. Çalışmalarının etkinliği ve önemi açısından da yönetim kuruluna raporlama yapması öngörülmüştür. Danışma komitesinin sekreteryâ işlemleri, kararların uygulanmasının temini yanında ürün ve hizmet geliştirme, veri paylaşımı ve raporlama süreçlerine de katkı sağlaması beklenmektedir. Gözetim ve uygulama görevi kapsamında; katılım esaslı ürün ve hizmetleri izleme, iç kontrol noktaları oluşturma, risk değerlendirmesi yapma, denetim, talep ve şikâyet sonucu oluşan tespitleri değerlendirme ve tüm hususları danışma komitesi ve ilgili birimlerle paylaşma görevi de bulunmaktadır.

5.3.4. Katılım İç Denetim Raporu

Katılım iç denetim raporu; şirket veya kuruluş faaliyetlerinin, ilgili mevzuat ile danışma komitesi kararlarına uygun olarak yürütülüp yürütülmediğinin anlaşılmasına hizmet etmektedir. Bu amaçla söz konusu raporun yılda en az bir defa düzenlenmesi gerekmektedir.

Rapor düzenlendikten sonra danışma komitesinin de rapora ilişkin mütalaası alınarak yönetim kuruluna sunulmaktadır. Rapor ile tespit edilen uyumsuzlukların yönetim kurulu tarafından giderilmesi ve Danışma komitesi ile de müzakere edilmesi beklenmektedir. Katılım uyum birimi fonksiyonu ile birlikte katılım iç denetim raporu şirket veya kuruluşun kendi kendini denetlemesine ve iyileştirmesine katkı sağlayacaktır.

5.3.5. Eğitim Sınav ve Sertifikasyon Mekanizması

Şirketlerin ve kuruluşların katılım mevzuatı ile belirtilen birimlerinde görev alacak personelinin katılım finans alanında lisans veya lisansüstü programlardan birinden mezun olması veya Kurumca uygun görülecek ulusal veya uluslararası sertifika sahibi olması zorunlu tutulmuştur. Şirket veya Kuruluş personelinin sertifikasını aldığı yılı takip eden yıldan başlamak üzere her üç yılda bir düzenli olarak mevzuatta yer verilen konu başlıklarını kapsayacak şekilde bir günlük yenileme eğitimine katılımı zorunludur.

Aracı eğitimlerine ilişkin olarak; Sigortacılık Eğitim Merkezi ve Emeklilik Gözetim Merkezi tarafından aracılık faaliyetine ilişkin ihtiyari veya zorunlu olarak verilecek tüm eğitim programlarına ve düzenlenecek sınavların kapsamına katılım esaslarına ve uygulamasına ilişkin konular dâhil edilmektedir.

5.3.6. Gecikme Faizi ve Sözleşme Metnine ilişkin Özel Hususlar

Şirket veya kuruluşça yükümlülüklerin zamanında yerine getirilmemesinden dolayı ilgili mevzuat ile ödenmesi hüküm altına alınan gecikme faizi, gecikme cezası veya benzeri tutarlara ilişkin ödeme yapılırken, hak sahibine söz konusu ilave tutarın katılım esasları çerçevesinde değerlendirilmesi hususunda hatırlatma mahiyetinde bilgilendirme yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte, şirket veya kuruluş, hak sahiplerince yükümlülüklerin zamanında yerine getirilmemesinden kaynaklanan ve ilgili mevzuat ile ödenmesi hüküm altına alınan gecikme faizi, gecikme cezası tutarlarını danışma komitesinin görüşünü alarak katılım esasları çerçevesinde değerlendirmekle yükümlüdür. Diğer taraftan, şirket veya kuruluşça sunulan poliçe, sözleşme ve bilgilendirme formlarında; tutarların katılım esasları çerçevesinde değerlendirildiğine, ürün veya hizmetin dinen meşru olmayan konu ve faaliyetler için olamayacağına ve tüm bu hususların danışma komitesi nezaretinde yürütüldüğüne ilişkin ifadelerin yer alması gerekmektedir.

5.4. Katılım Esaslı Sigortacılık Faaliyetleri

Sigorta ve reasürans şirketleri katılım esaslı ürün ve hizmetlerini danışma komitesinin onayından geçmiş sözleşme ve poliçeler vasıtası ile sunabilirler. Söz konusu sözleşmelerde, dinen meşru görülmeyen faaliyetlerin teminat altına alınmayacağı açıkça belirtilir. Müşterilerden tahsil edilen primler ve şirketin finansal varlıkları İslami esaslara uygun hesap ve yatırım araçlarında değerlendirilir. Şirket bünyesinde teşekkül ettirilen katılım uyum birimi, danışma komitesi faaliyetlerinin etkin bir şekilde yerine getirilmesinden ve şirket faaliyetlerinin katılım esaslarına uyumunun takip ve gözetiminden sorumludur.

5.5. Katılım Esaslı Bireysel Emeklilik Faaliyetleri

Emeklilik şirketlerinin dini hassasiyeti olan vatandaşlarımıza katılım esaslı ürünlerini satabilmeleri için unvanında katılım ibaresi bulunan emeklilik planı kurması gerekmektedir. Katılım emeklilik planına sadece katılım emeklilik fonları dâhil edilebilir. Bununla birlikte, dini hassasiyetinden ziyade, getiri avantajı vb. nedenlerle katılım emeklilik fonlarını diğer katılımcılar da seçebilmektedir. Katılım emeklilik fonunun kurulması aşamasında, varlıkların seçimi ve güncellenmesinde, katkı payı tahsilatı, cayma, ayrılma, aktarım ve emeklilik işlemleri gibi durumlarda nakit olarak yönetilen tutarların işlem gördüğü hesapların seçiminde danışma komitesinin onayının alınması gerekmektedir. Gerek şirket bünyesindeki faaliyetler için gerekse portföy yönetim şirketinin bu kapsamdaki faaliyetlerinden şirket yönetim kurulu sorumludur.

5.6. Katılım Esaslı Kuruluş Faaliyetleri

Kuruluşlar, katılım esaslı sigorta ve reasürans şirketleri ile yürüttükleri faaliyetlerde katılım esaslarına göre hareket etmekle yükümlüdür. TARSİM, DASK, Güvence Hesabı, Türkiye Motorlu Taşıt Bürosu ile diğer ilgili havuz, fon, hesaplar katılım esaslı şirketlerden gelen prim tutarları ile finansal varlıkları ayrı bir havuzda katılım esaslarına göre yönetirler. Bununla birlikte, DASK, TARSİM veya alacak sigortası gibi havuzlar katılım esaslı sigorta ürünü de sunabilirler. Söz konusu ürünlerden elde ettikleri primler ile o ürünler kapsamında ödemeleri gereken tazminatı da yine ayrı bir havuzda katılım esaslarına göre yönetirler. Yine bu kapsamda, Danışma komitesi hizmeti alırlar ve bünyelerinde bu alanda yetişmiş personel bulundururlar.

5.7. Katılım Esaslı Hesaplar ve Yatırım Araçları

Katılım esaslı yatırım araçları İslami esaslar dikkate alınarak tasarlanmış yatırım araçlarını ifade etmektedir. Bununla birlikte, katılım esaslı diye sunulan her yatırım aracı gerçekte İslami esaslara uygun olmayabilir. Yatırım aracının içeriğine, uygulanış biçimine, bu aracı sunan kuruluşun hassasiyet düzeyine göre yatırım aracının İslami esaslara uygunluğu değişecektir. Söz konusu yatırım araçları İslami finans alanında ihtisas sahibi kişilerce tasarlandığı ve tam ehliyetli İslam âlimlerinin bulunduğu danışma komitelerince incelenip uygunluğu onaylandığı ölçüde o yatırım aracının İslami esaslara uygunluk düzeyi artacaktır. Bununla birlikte söz konusu yatırım araçlarının dışarıdan şer'i denetime tabi tutularak İslami esaslara uygunluğunun ölçülmesi de söz konusu ürünlerin kalitesini artırmakta önemli bir rol oynayacaktır.

Bu açıklamalarda belirtilen hususlar saklı kalmakla birlikte, katılım finans alanında bazı yatırım araçlarını örnek olarak aşağıda vermek faydalı olacaktır. Katılım esaslı sigorta, reasürans ve bireysel emeklilik şirketleri ile kuruluşlar finansal varlıklarını danışma komitesinin uygun görüşü ile aşağıda belirtilen hesaplarda ve yatırım araçlarında değerlendirebilirler.

- Katılım esaslı finans kuruluşlarında ve katılım bankalarında açılacak TL, EURO, USD katılma ve yatırım hesapları,
- Fiziki altın, gümüş ve kıymetli madenler ile bunlara ilişkin hesaplar,

- Sukuk ve ortaklık veya mülkiyet hakkı veren diğer sermaye piyasası araçları
- Katılım esaslı para ve sermaye piyasası araçları,
- Dinen meşru alanda faaliyet gösteren şirketlerin hisse senetleri (kumar, alkol, zararlı ilaç, fuhuş veya faizli işlemler ile ilgili şirketlerin hisselerine yatırım yapılmaz)
- Meşru projelere ortaklık veya doğrudan yatırımlar.

Altıncı Bölüm

Aracılarının Müşterilere Anlatması Gereken Hususlar

Sigorta ve bireysel emeklilik araçlarının katılım hassasiyeti bulunan müşterilerinin ihtiyaçlarını daha iyi anlayabilmesi ve ürün taleplerini doğru bir şekilde karşılayabilmesi için bu çalışmada anlatılan tüm hususların yanında ürün ve hizmet sunumunda aşağıdaki hususlara da ayrıca dikkat etmesi önem arz etmektedir.

6.1. Sigorta Aracılarının Anlatması Gereken Hususlar

Sigorta şirketlerine ve kuruluşlara aracılık görevi ifa eden araçların müşterilere ayrıca anlatması gereken hususlar aşağıda sayılmıştır.

- Katılım esaslı şirketler, faaliyetlerini danışma komitesi nezaretinde yürütürler.
- Katılım esaslı şirketler, İslami esaslara ve uygulamalara ilişkin eğitim verdiği ve bu alanda yetişmiş personelleri aracılığıyla hizmet sunarlar.
- Katılım esaslı şirketler, dinimizce haram olan konu ve faaliyetlere sigorta teminatı vermezler.
- Katılım esaslı şirketler, birey ile toplum sağlığı ve refahını öncelikli amaç edinen konu ve faaliyetlere hizmet sunarlar.
- Katılım esaslı şirketler, tahsil ettikleri primleri, İslami esaslara uygun hesaplarda ve yatırım araçlarında değerlendirirler.
- Katılım esaslı şirketler, dinen uygun ürün ve hizmetleri sigorta sözleşmelerine ve poliçelere konu ederler.
- Danışma komitesi, şirket faaliyetlerinin İslami esaslara uygunluğunun sağlanmasından ve takibinden sorumludur.
- Katılım esaslı şirket bünyesinde katılım uyum birimi yer alır ve bu birim, danışma komitesi faaliyetlerinin etkin bir şekilde yerine getirilmesinden ve şirket faaliyetlerinin katılım esaslarına uyumunun takip ve gözetiminden sorumludur.
- Katılım esaslı şirketlerin danışma komitelerine, sundukları ürün ve hizmetlere internet sitelerinden ulaşmak mümkündür.
- TARSİM, DASK ve alacak sigortasının yönetildiği havuzların katılım esaslı ürün ve hizmetleri bulunmaktadır.

6.2. Bireysel Emeklilik Aracılarının Anlatması Gereken Hususlar

Katılım emeklilik fonlarına aracılık eden bireysel emeklilik araçlarının müşterilere ayrıca anlatması gereken hususlar aşağıda sayılmıştır.

- İslami esaslara uygun yatırım araçlarını barındıran emeklilik fonlarının unvanında katılım ibaresi yer alır.
- Bir ya da daha fazla katılım emeklilik fonu bulunan şirketler danışma komitesi hizmeti alır.
- Tüm katılım emeklilik fonları danışma komitesinin onayına tabidir.

- Emeklilik şirketleri, İslami esaslara ve uygulamalara ilişkin eğitim verdiği ve bu alanda yetişmiş personelleri aracılığıyla hizmet sunarlar.
- Bir şirket, ancak emeklilik fonlarının tamamı katılım emeklilik fonlarından oluşması durumunda unvanında katılım ibaresi kullanabilir.
- Emeklilik şirketinin sorumluluğu katkı payının şirkete intikali ile başlar.
- Katkı paylarının ödenmesinde kullanılacak ödeme yöntemlerine katılımcı veya katılımcı ad ve hesabına ödeme yapan kişi, işveren ya da sponsor tarafından karar verilir.
- Şirket ödeme yöntemlerinin seçimi konusunda katılımcıyı zorlayamaz.
- Emeklilik şirketi, katılım esaslı faaliyetlerini katılım emeklilik planı aracılığıyla yürütür.
- Katılım esaslı ürün veya hizmet talep eden katılımcılara katılım emeklilik planı haricinde başka bir emeklilik planı sunulamaz.
- Katılım emeklilik planı en az bir adet katılım emeklilik fonu içerir ve söz konusu plana katılım emeklilik fonu dışında başka bir fon dâhil edilemez.
- Katılım emeklilik fonu, katılım esaslı olmayan plan içerisinde yer alabilir.
- Emeklilik şirketi, başka şirketlerce kurulmuş katılım emeklilik fonunu katılım emeklilik planlarına dâhil edebilir. Bu kapsamda emeklilik şirketinin, bünyesinde yer alan danışma komitesinin uygun görüşünü alması ihtiyaridir.
- Söz konusu katılım emeklilik fonunun içerik ve stratejisinde kurucusu tarafından yapılması planlanan değişikliklere ilişkin diğer emeklilik şirketinin bilgilendirilmesi zorunludur.
- Danışma komitesince sonradan uygun görülmeyen katılım emeklilik fonu katılım emeklilik planından çıkarılır.
- Katılım emeklilik fonu ve planına ilişkin katılımcıyı ilgilendiren tüm süreçlerde katılımcı bilgilendirilir.

Kaynakça

1. Doç. Dr. Abdülaziz Beki, İslâm Ticaret Ahlakı, Bekke Yayınları, Kayseri, 2005.
2. Pof. Dr. Hamdi Döndüren, İslam İlmihali İlâm Dinin Kaynakları,
3. Pof. Dr. Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslam İlmihali, Erkam Yayın San ve Tic. AŞ, İstanbul,2016.
4. Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali
5. Kuduri Metin Ve İzahlı Tercümesi, İmam Kuduri
6. İlmihal, Cilt I, Diyanet İşleri Başkanlığı
7. TKBB, Faizsiz Finans Sözlüğü